

УДК 339.9 (0.45)

ДЕРЕВ'ЯНКО І.П.,

к.і.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу
 Навчально-наукового інституту Міжнародних відносин
 Національного авіаційного університету

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН У ВІДОБРАЖЕННІ ПОЛЬСЬКОЇ ПРЕСИ (1991–2011 РР.)

***Анотація.** У статті в контексті якісної польської преси розглянуто процес формування договірно-правової бази двосторонніх українсько-польських відносин, розкрито їх характерні риси, проблеми та особливості торговельно-економічних зв'язків. З'ясовано роль Польщі як одного з найважливіших партнерів України на світовій арені, і найактивнішого прибічника євроінтеграційних прагнень України.*

Ключові слова: українсько-польські відносини, стратегічне партнерство, польські якісні видання, преса, співробітництво

Дерев'янка І.П., к.і.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу Учебно-наукового інституту Міжнародних відносин Національного авіаційного університету.

ПРОБЛЕМЫ УКРАИНСКО-ПОЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ В ОТРАЖЕНИИ ПОЛЬСКОЙ ПРЕССЫ (1991–2011 ГГ.)

***Аннотация.** В статье в контексте качественной польской прессы рассмотрен процесс формирования договорно-правовой базы двусторонних украинско-польских отношений, раскрыты их характерные черты, проблемы и особенности торгово-экономических связей. Определена роль Польши как одного из важнейших партнеров Украины на мировой арене, и активного сторонника евроинтеграционных стремлений Украины.*

Ключевые слова: украинско-польские отношения, стратегическое партнерство, польские качественные издания, пресса, сотрудничество

Derevianko I.P., PhD in History, Associate Professor of International Economic Relations and Business Department, Educational and Research Institute of International Relations of the National Aviation University.

PROBLEMS OF UKRAINIAN-POLISH RELATIONS IN THE MAPPING POLISH PRESS (1991–2011)

***Annotation.** The article is dedicated to a problem of describing the process establishment of the legal basis of bilateral Ukrainian-Polish relations in the context of the quality of the Polish press. The characteristic features, problems and peculiarities of trade and economic ties of bilateral relation were disclosed. The role of Poland as one of the most important partners of Ukraine in the world arena and as an active supporter of Ukraine's European aspirations was defended.*

Key words: Ukrainian-Polish relations, strategic partnership, quality of Polish publications, the press, cooperation

Постановка проблеми. Зацікавленість українською тематикою у польських ЗМІ зумовлена тим, що Польщу пов'язують з Україною спільна багатовікова історія, геополітичні реалії географічна близькість, тісні культурні зв'язки і чимала кількість спорідненого населення, що накладає свій відбиток на медіадискурс в обох країнах.

Актуальність теми дослідження визначається зростанням інтересу якісної польської преси до європейської політики України та необхідністю конструювання нової якості українсько-польських відносин у форматі взаємодії між Україною і ЄС. ЗМІ Польщі усвідомлюють важливість України для стабільності центральноєвропейського регіону. Польща відіграє ключову роль у просуванні України до ЄС, що продиктовано перш за все політико-стратегічними інтересами західного сусіда. Друковані польські ЗМІ є тією рушійною силою, яка спроможна вплинути на формування сприятливого політичного клімату між Україною і ЄС та позитивного сприйняття громадськістю євроінтеграційного курсу України.

Європейський напрям зовнішньої політики України, з огляду на важливість для Польщі позицій Києва у питаннях євроінтеграції, є однією з популярних тем для сучасних друкованих польських ЗМІ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема українсько-польських взаємовідносин у контексті польських якісних видань присвячена чимала кількість наукових праць.

Стереотипи польсько-українських відносин у польській пресі у 90-х рр. ХХ – поч. ХХІ ст. дослідив Л. Хамула [7]. Формування міжнародного іміджу України в Польщі досліджувала Г. Лавриненко [3]. Образ сучасної України в польському часописі «Політика» проаналізовано у праці О. Ігнатової. Дослідниця на основі матеріалів якісного видання висвітлила процеси розвитку України протягом 1991–2003 рр. [1]. Суттєвий внесок

у вивчення дотичних проблем української тематики зробив А. Кресло, який на основі загальнопольських періодичних видань 1991–2003 рр. висвітлює образ України та українсько-польські відносини [2].

Наукові розробки, що стосуються дослідження друкованих польських мас-медіа на предмет висвітлення українсько-польських відносин, окреслили лише межі тематики і створили підґрунття для концептуальних засад досліджуваної проблеми. Загалом історіографія дослідження складається з різноманітних наукових праць, які прямо чи опосередковано заторкують тему.

Постановка завдання. Зважаючи на актуальність та важливість відносин між Україною та Польщею, варто сконцентрувати увагу на політичних та економічних компонентах співпраці, визначити рівень відображення українсько-польських відносин в польських якісних ЗМІ, з'ясувати сутність українсько-польських відносин в контексті східної політики Польщі, розкрити роль Польщі у просуванні євроінтеграції України. Важливо розглянути політичні чинники ускладнення відносин між Україною та Польщею.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед тематичного розмаїття публікацій польської періодики важливе місце займає тема українсько-польських взаємовідносин. У період 1991–2011 рр. якісні друковані видання Польщі присвятили цій тематиці чималу кількість публікацій найрізноманітніших жанрів. Проблема українсько-польських відносин у контексті європейського вектору зовнішньої політики України висвітлюється найбільш широко на сторінках якісних видань, особливо «Gazeta Wyborcza», «Rzeczpospolita».

Відзначаючи еволюційний характер двосторонніх відносин України з прикордонними країнами ЦС та їх значимість для реалізації національних інтересів, слід виділити інтенсивне співробітництво української держави з Польщею.

Встановлення тісних контактів між Україною і Республікою Польща відбулося після того, як 2 грудня 1991 р. Польща першою у світі визнала суверенність України і були встановлені між країнами 4 січня 1992 р. дипломатичні відносини [22, 2].

Визнання незалежності України Польщею було логічним актом та символічним жестом з боку тих, «які так довго не визнавали українців народом», – констатує «Gazeta Wyborcza» [24, 12].

У польському медійному середовищі українсько-польські відносини активно почали обговорюватись з моменту визнання Польщею незалежності України. У 90-ті роки польська преса більш критично оцінювала, ніж на офіційному рівні питання українсько-польського зближення. Польські журналісти не завжди в позитивних тонах висвітлювали українських представників [12, 1].

Розвиток договірно-правової бази двосторонніх українсько-польських відносин розпочався з моменту підписання 18 травня 1992 р. міждержавного Договору про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, який сприяв активізації політичного діалогу між договірними сторонами, – інформувала «Gazeta Wyborcza» [20, 1].

Договірні-правова база між Україною та Польщею, що налічує близько 130 міжнародних договорів регламентує політичну і економічну сфери українсько-польської взаємодії. Важливе значення для подальшого розвитку двосторонніх відносин мало створення Консультаційного комітету Президентів України і Республіки Польща [5, 2]. Але до 1995 р. у відносинах між країнами спостерігалась певна пасивність. Позначилась на характері співпраці і підтримка Варшавою позицій Заходу щодо ядерного роззброєння України. Але сторони, усвідомлюючи необхідність встановлення стратегічних відносин, 25 червня 1996 р. уклали «Спільну Декларацію Президента України і Президента Республіки Польща», яка задекларувала курс на розвиток стратегічного партнерства [6, 4].

Підписаний документ досить жваво обговорювався у польському інформаційному просторі. Крім того «Gazeta Wyborcza», коментуючи процес розширення НАТО, що так турбувало Польщу, акцентувала увагу на позитивному ставленні України до цього питання [32, 1].

Взаємодія на рівні стратегічного партнерства України з Польщею була закріплена на найвищому рівні 21 травня 1997 р. у Спільній заяві президентів країн. Виважений політичний діалог України з Польщею дозволив українському керівництву заручитися підтримкою Варшави у налагодженні приязних відносин України зі США та провідними європейськими державами [18, 9].

Питання євроінтеграційної політики України і масове його обговорення у польських друкованих виданнях дали можливість говорити про Польщу як адвоката України в Європі. Проте рівна підтримка Польщею інтересів Києва в Європі в польській пресі сприймається неоднозначно. «Чим є Україна для Польщі? Обіцям партнером економічної чи політичної співпраці? Чи, може, горбом на плечах нашої національної політики? – цікавиться публіцист І.Мерошевські. Він же називає Польщу «адвокатом України» [21, 4].

Нарощування потенціалу двостороннього співробітництва свідчило про те, що Україна і Польща безповоротно вступили у фазу конструктивної і широкомасштабної взаємодії. Українсько-польські відносини, позначені інтенсивністю двостороннього діалогу на найвищому рівні та активною роботою Консультаційного комітету, охоплювали практично всі площини співробітництва.

Стратегічне партнерство між Україною та Польщею базується на концепції європейської та євроатлантичної інтеграції. Після вступу Польщі до НАТО та Європейського Союзу Варшава отримала змогу реально впливати на прийняття рішень в ЄС і тим самим відстоювати європейський вибір України.

Польські ЗМІ стверджують, що з набуттям Польщею членства в ЄС остаточно формується її роль як одного з найважливіших партнерів України на світовій арені, і найактивнішого прибічника євроінтеграційних прагнень України [27, 8].

Польща, взявши на себе відповідальність за просування України до членства в ЄС, підтримувала Київ в період його політичної ізоляції на міжнародній арені. Тодішній президент Польщі А. Кваснєвський не відвернувся від України і наполегливо підтримував її євроінтеграційну політику, – констатує «Gazeta Wyborcza» [9, 18].

Загалом найпопулярніші польські видання вважають, що підтримка Польщею євроінтеграційної політики України є одним з найважливіших елементів зовнішньополітичної стратегії Варшави.

Проте висловлюються у пресі побоювання з приводу зміни стратегії зовнішньої політики України на європейському напрямі і посилення українсько-російської співпраці [31, 10].

Відомий аналітик і публіцист Б. Сенкевіч у своїй статті пише: «Після успіху помаранчевої революції і польської медіації в польських ЗМІ з'явилися коментарі, що передвіщають нову еру у взаємних відносинах. Це завдяки позиції Польщі Європа не залишилася байдужою до подій у Києві, завдяки чому можна було б сподіватися «на знак подяки» з боку нової української влади. Але перший візит польського прем'єра Бельки 3–4 березня 2005 р. до переможців помаранчевої революції виявив не тільки відсутність задуму, але і відсутність підготовки польської сторони» [23, 11].

Нові геополітичні реалії вимагали оновлення інструментів співпраці між Польщею та Україною. Співробітництво між країнами не обмежується лише двостороннім діалогом. Польща проводить активну політику щодо залучення України до багатосторонніх ініціатив. Вона як найдієвіший партнер української держави прагне відігравати роль одноосібного лідера в ЦСС і зміцнювати тим самим свої позиції в ЄС.

Однією з поширених тем у провідних польських виданнях були політичні та стратегічні чинники погіршення відносин між Польщею та Україною. «Уже три роки польсько-українські відносини вкрай погані. Еліти обох країн змирилися, бо завдяки цьому вони можуть зайнятися іншими справами які вважають нині стратегічними», – до таких висновків приходить переважна більшість польських експертів з міжнародних відносин. Крім того вони вважають, що «серед польської політичної еліти відчувається втома від України, а співпраця підтримується з огляду на брак альтернативного партнера й переконання, що Польща вже не може від неї відмовитися» [16, 11].

Незважаючи на певні ускладнення у відносинах між Варшавою і Києвом, викликані політичним суперництвом в Україні, січневим газовим конфліктом, Польща не бажала втрачати інструменти впливу на свого східного сусіда. Аксіомою зовнішньої політики Польщі залишалася підтримка євроінтеграційної політики України. До таких міркувань схиляється у своїй статті «Україна нас втонула» П. Швєбода. Автор зауважує, що «приналежність України до західного світу належить до польських національних інтересів», проте «не можна було сподіватися, що Київ буде нам вдячний навіки за підтримку і скористається з усіх наших добрих порад» [25, 19].

Директор департаменту східної політики при МЗС Польщі Я. Браткевич, вважає, що «Київ – і досі, напевне, найважливіший об'єкт польської східної політики, але не єдиний, ми повертаємо занедбану збалансованість польської східної політики». Водночас Я. Браткевич зауважив, що «реальною метою польською політики щодо України має бути допомога в модернізації цієї країни, а не затягування її до НАТО чи ЄС, бо це повинні і можуть зробити тільки самі українці» [29, 4].

Напередодні президентських виборів в Україні польська преса висловлювала занепокоєння щодо стану польсько-українських відносин. У статті М. Войцеховського розглядаються причини серйозної кризи у відносинах між Україною і Польщею, які «постійно запевняють про прекрасні відносини між країнами». На думку автора причини похолодання у відносинах між державами криються у «тотальній політичній війні на берегах Дніпра напередодні січневих президентських виборів, а також у повній відсутності уявлення в польської дипломатії щодо того, що робити в цей період».

У коментарях польських ЗМІ на початку 2011 р. простежувалось невдоволення позицією України до Польщі. Висловлювався у пресі докір на адресу президента України, який не спромігся за часи свого правління відвідати Варшаву. «Це перший офіційний візит президента України за майже рік перебування на посаді. Це дивно у випадку держав, які задекларували стратегічне партнерство. На відносинах двох держав тяжіє підтримка у минулому польської влади «помаранчевих» сил в Україні. Для Президента Коморовського ситуація дещо полегшується тим, що перебуваючи з візитом у Києві за часів Ющенка, він зустрівся і з лідером опозиції Януковичем», – коментувала тоді цю подію «Gazeta Wyborcza» [28, 6].

«Dziennik Gazeta Prawna» констатувала: «Пройшли часи, коли Польща була «локомотивом», який тягнув Київ назустріч Брюсселю. Тепер «багатофакторність» Києва змушує Варшаву бути обачнішими, адже полякам дуже не хочеться втрачати можливість впливу на Україну» [17, 9]. Однак польські медіа роблять застереження, що проукраїнська політика Польщі може рано чи пізно зазнати кардинальних трансформацій у бік дистанціювання від України. Неодноразово згадується у публікаціях про наміри України посилити європейський вектор [28, 6].

У ході переговорів польський президент вважав необхідним підкреслити, що Україна готується підписати угоду про асоційоване членство в ЄС, про зону вільної торгівлі, а також угоду про безвізовий режим, які створять передумови вступу України в ЄС. Польський очільник висловив сподівання, що «Україна, прагнучи в об'єднану Європу, зробить велике зусилля й належно підготується до оцінювання з боку вимогливих євросоюзних установ» [30, 2].

Президент Республіки Польщі Броніслав Коморовський переконаний, що Україна і надалі буде рухатися в європейському напрямі. Польський політик вважає, що «Варшава повинна й далі тягти Київ у ЄС, тільки на відміну від попередніх лідерів Польщі необхідно зважати лише на реальні здобутки українців».

Польські ЗМІ висвітлювали перший офіційний візит В. Януковича 3 лютого 2011 р. якщо не негативно, то з певним сарказмом. Більше того цей візит не викликав особливої зацікавленості у польській пресі, яка «майже не помітила, а якщо й помітила, то в не надто позитивному для глави української держави контексті», – йдеться у статті видання «Nowa Europa Wschodnia». Автор публікації Т. Кулаковський, стверджує «український лідер, який мало що може запропонувати у власній країні, у Варшаві робитиме ставку на економіку». Польський оглядач не помилився у своїх прогнозах. Адже пріоритет у програмі візиту традиційно був наданий торговельно-економічним та інвестиційним проектам [19, 54].

Польська преса, незважаючи на задеклароване стратегічне партнерство між Україною і Польщею, розглядає українсько-польське співробітництво як малопродуктивне. Водночас зазначається, що польські політичні кола «не відмовляють Україні в партнерстві, але стратегічним його більше не називають» [28, 6].

В одному з редакційних матеріалів «Gazeta Wyborcza» задається питанням «Чи продовжують сприймати Польща і Україна одна одну з точки зору стратегічного партнерства? Судячи з усього, це не так. І Броніслав Коморовський і Віктор Янукович мають різне бачення розвитку польсько-українських відносин. Серед головних завдань української зовнішньої політики, Віктор Янукович називає європейську інтеграцію, розвиток дружніх відносин з Росією і розширення співробітництва з такими країнами, як Японія, Індія, Туреччина, Бразилія, Мексика і Південна Корея. Аналогічно повівся і Броніслав Коморовський, який наголосив що Україна є важливим сусідом але не настільки як Росія та Білорусь. Схоже, що ідея особливого партнерства між Польщею та Україною вже втратила сенс», – підсумовує впливове видання [14, 12].

Польська преса, зважаючи на європейські реалії, висловлює міркування, що Варшаві буде дедалі складніше відігравати роль адвоката України. Проте на думку польських журналістів реальним і ключовим інструментом впливу Польщі може бути програма «Східного партнерства» [13, 25].

Журналіст Є. Хацинський, зосереджуючи увагу на позиції Польщі щодо України, стверджує, що Варшава переосмислила значення України й «готова далі підтримувати на європейській платформі українські амбіції до інтеграції з Заходом» [15, 10].

Польська публіцистка Б. Бердиховська, що тривалий час досліджує різнобічні аспекти української тематики надає великого значення розвитку українсько-польським відносинам, від стану яких залежить стратегія східної політики Польщі. На думку журналістки в Україні і Польщі спільні політичні цілі, «пов'язані зі стабільністю і безпекою східної частини Європи, з імпульсом на користь економічного розвитку». Б. Бердиховська переконана, що Україна усвідомлює важливість співпраці з Польщею і завжди намагається демонструвати до неї свою політичну прихильність. Вона, зауважує, що «попри культурну та ментальну подібність, саме політика найбільше єднає українців і поляків» [8, 16].

У статтях провідних польських видань про східну політику Польщі поширення набуває думка, що покращення відносин з Росією відбувається за рахунок взаємин з Україною. Навіть незначні дипломатичні кроки Варшави у напрямку Москви, як свідчать публікації, негативно впливають на розвиток польсько-українських відносин і дистанціюють Польщу від України [26, 98].

Протилежної концепції дотримується Я. Браткевич, який у статті «Польща, Росія і Україна: Не «або-або», а «і-і» стверджує: «Нинішня субстанція польсько-українських контактів і співпраці й далі насичена, як і минулими роками. Але важливіше те, що амбітна мета – членство України в структурах європейської інтеграції – залежить від модернізаційних дій у цій державі. Адже тільки трансформаційними зусиллями вдасться наблизити стандарти життя України до ЄС» [10, 26].

Традиційно, чималу увагу польські ЗМІ приділяють темі польсько-українських відносин в контексті східної політики Польщі. В переважній більшості статей наголошується, що українська держава як геополітична реальність є предметом політичного суперництва Польщі та Росії, але наводяться офіційні заяви, що «Польща і надалі буде підтримувати європейський зовнішньополітичний курс України і не перешкоджатиме активізації співпраці України з Росією».

Зміст польсько-російських відносин визначає, в значній мірі, політику Польщі щодо України. ЗМІ Польщі поділяють думку польських правлячих кіл, що існування незалежної України руйнує імперські плани Росії. Польща прагне відігравати роль «чинника, стимулюючого проєвропейську орієнтацію у зовнішній політиці України» [11, 19].

До одного з основних векторів зовнішньоекономічної політики України належить торговельно-економічна взаємодія з Польщею, яка займає одне з провідних місць у зовнішньоторговельному обігу України. Відповідно до статистичних даних у 2011 р товарообіг між Україною та Польщею склав 5 977,4 млн дол. США. При цьому обсяг українського експорту до Польщі становив 2 794,1 млн дол. США, у порівнянні з 2010 роком він збільшився на 56,3%. Обсяг польського імпорту до України становив 3 183,3 млн дол. США, порівняно з 2010 роком він збільшився на 14,1 %.

Негативним явищем з погляду економічних інтересів України є неухильне зростання від'ємного сальдо в торгівлі з Польщею. Незважаючи на позитивні тенденції у розвитку торговельних відносин між країнами, українсько-польське співробітництво за обсягами значно поступається співпраці України з Російською Федерацією і ФРН. Але реалізація спільних українсько-польських проєктів у політичній, економічній та культурній сферах сприятиме самоствердженню та зростанню авторитету обох держав на міжнародній арені [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, тема потреби формування взаємовигідної співпраці між Україною та Польщею, Україною та ЄС є наскрізною у впливових польських виданнях. У різноманітних публікаціях польських видань основоположна думка зводиться до необхідності підтримки України у її євроінтеграційних процесах. Зважаючи на актуальність та важливість відносин між Україною та Польщею, польські публіцисти концентрують увагу на політичних та економічних компонентах співпраці, піддають критиці європейську політику України та прогнозують дистанціювання Варшави від Києва. На думку якісних видань Польщі українсько-польське партнерство має низку серйозних недоліків, які ставлять під сумнів стратегічне партнерство між країнами.

Перспективним напрямом видається дослідження на основі публікацій польських ЗМІ динаміки українсько-польських відносин у контексті геополітичних процесів та зовнішньополітичної поведінки України у білатеральних відносинах з Польщею у кризових ситуаціях

Література

1. Ігнатова О. Образ сучасної України в польському тижневику «Політика» / О. Ігнатова // Вісник Львівського університету. Серія журналістика. – 2004. – Вип. 25. – С. 499–504.
2. Кресло А. С. Польсько-українські стосунки й образ України у польській пресі (1991-2003) : монографія / Анджей Станіслав Кресло. – Львів : ЛНУ ім. Франка, 2005. – 128 с.
3. Лавриненко Г. Формування міжнародного іміджу України в західному світі (на прикладі Польщі) / Г. Лавриненко // Схід. – 2011. – № 4 (111). – С. 149–154.
4. 529. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України // Економічне співробітництво – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/tovaroobig>.
5. Ф. 2. ОПИС. 6. СПР. 204. Протокол про створення Консультативного комітету Президентів України та Республіки Польща. (12 січня 1993 р.) – 2 арк.
6. Ф. 2. ОПИС. 6. СПР. 1320. Спільна декларація Президента України і Президента Республіки Польща (25 червня 1996 р.) – 4 арк.
7. Хахула Л. Стереотипи польсько-українських відносин у польській пресі 90-х рр. XX ст. – початку XXI ст. / Любомир Хахула // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2008. – № 17. – С. 618-622.
8. Berdychowska B. Idee spuszczone ze smyczy / B. Berdychowska, H. Wujec // Gazeta Wyborcza. – 25.08.2010. – № 198. – S. 16.
9. Borrell J. Europa dla Ukrainy / Josep Borrell // Gazeta Wyborcza. – 18.12.2004. – № 296. – S. 18.
10. Bratkiewicz J. Polska, Rosja i Ukraina: Nie «albo, albo», tylko «i, i» / Jarosław Bratkiewicz // Gazeta Wyborcza. – 09.10.2010. – № 237. – S. 26.
11. Brzezicki A. Moskwa bliżej, Kijów – blisko / A. Brzezicki // Gazeta Wyborcza. – 01.06.2010. – № 126. – S. 19.
12. Bzezinski Z. Sympatia dla niezawisłej Ukrainy / Z. Bzezinski // Rzeczpospolita. – 24.05.1993. – № 42. – S. 1.
13. Czech M. Pomarańczowej klaustrofobii nie było / Mirosław Czech // Gazeta Wyborcza. – 27.01.2010. – № 22. – S. 25.
14. Do Warszawy przyjedzie Janukowycz // Gazeta Wyborcza. – 18.12.2010. – № 295. – S. 12.
15. Haszczyński J. Między Brukselą a Moskwą / Jerzy Haszczyński // Rzeczpospolita. – 02.10.2010. – № 8742. – S. 10.
16. 261. Hmyz C. Polska walczy o Ukrainie / Cezary Hmyz // Rzeczpospolita. – 20.10.2008. – № 8148. – S. 11.
17. Janukowycz: Polska jest dla nas kluczowa // Dziennik Gazeta Prawna. – 02.02.2011. – № 22 (2908). – S. 9.
18. Krzemień E. Order i kielich / Edward Krzemień // Gazeta Wyborcza. – 21.05.1997. – № 117. – S. 9.
19. Kulakovskiy T. Polska prawie nie zauważył wizyty Janukowycza / Tomas Kulakovskiy // Nowa Europa Wschodnia. – 03.02.2011. – № 1. – S. 54.
20. Michnik Adam. Prezydent wolnej ukrainy w polsce / Adam Michnik // Gazeta Wyborcza. – 19.05.1992. – № 889. – S. 1.
21. Mieroszewski I. Tam szum Dniestru / I. Mieroszewski // Polityka. – 1999. – № 50 (2225). – S. 4.
22. Polska uznała niepodległą Ukrainę // Gazeta Wyborcza – 02.12.1991. – № 281. – S. 2.
23. Sienkiewicz B. Stosunki polsko-ukraińskie – jest duże zwroty i deklaracje / Bartłomiej Sienkiewicz // Gazeta Wyborcza. – 27.04. 2005. – № 97. – S. 11.
24. Szczęsna J. Ponad rachunkami krzywd / J. Szczęsna // Gazeta Wyborcza. – 09.09.1991. – № 246. – S. 12.
25. Świeboda P. Ukraina nas zmęczyła / Paweł Świeboda // Gazeta Wyborcza. – 27.01.2009. – № 22. – S. 19.
26. Ukraina nas ceninr // Polityka. – 2010. – № 24 (2762). – S. 98.
27. Warszawski D. Jogurt i woda / Warszawski Dawid // Gazeta Wyborcza. – 22.07.2004. – № 170. – S. 8.
28. Wiktor Janukowycz w Polsce // Gazeta Wyborcza. – 03.02.2011. – № 27. – S. 6.
29. Wojciechowski M. Polska – Ukraina. Złe lub bardzo złe? / Marcin Wojciechowski // Gazeta Wyborcza. – 05.10.2009. – № 223. – S. 4.
30. Wojciechowski M. Ukraina na granicy demokracji / Marcin Wojciechowski // Gazeta Wyborcza. – 05.02.2011. – № 29. – S. 2.
31. Yanke I. O Ukrainie powinny zadbać / Igor Yanke // Rzeczpospolita. – 19.11.2010. – № 8781. – S. 10.
32. Z Ukrainą bezpieczni // Gazeta Wyborcza. – 25.06.1996. – № 146. – S. 1.